

Länsstyrelsen
Västra Götaland

Bilaga 1. Objektspecifik platsinformation

Information

Nedan går det att läsa en mer detaljerad bakgrundsinformation gällande verksamhetens laglighet, fiskfauna och dess vandringsmöjligheter samt kulturmiljöbeskrivning vid varje enskild anläggning som omfattas av NAP-projektet. Det framgår även vilket kunskapsmaterial som saknas vid varje anläggning för att nulägesbeskrivningen ska bli mer komplett.

Målarter som anges nedan i anslutning till respektive delvattendrag inom aktuell provningsgrupp är de som bedöms dra mest nytta av miljöanpassade villkor för de verksamheter som finns i vattnet i relation till tillgängliga områden uppströms anläggning och möjlighet till fri eller åtminstone friare upp- och nedvandring. Utöver utpekade målarter så drar i princip alla fiskarter nytta av en förbättrad möjlighet att röra sig inom ett vattensystem, inte bara för möjligheter till lek och ett förbättrat genetiskt utbyte, utan även för födosöksvandring och därmed tillväxt.

Anläggning i Hagån

Anefors kraftverk

Tillstånd för verksamheten

Verksamhetsutövaren har informerat att Anefors kraftverk drivs med stöd av urminnes hävd.

Fiskfauna och vandringshinder

Det finns öring och ål nedströms Anefors kraftverk. Det finns inga elfisken registrerade i elfiskeregistret från Hagåån. Det svåraste hindret vid Anefors kraftverk utgörs av en naturlig berghäll strax uppströms anläggningen. Havsöring och ål, som är de fiskar som i huvudsak förväntas vandra i vattendraget, kan passera uppströms. Det finns även ett litet fall vid anläggningen som är passerbart. Tillgänglig vattendragssträcka nedströms Anefors kraftverk är ungefär 1,5 km. Uppströms Anefors kraftverk har havsöring möjlighet att vandra långa sträckor. Det behöver göras miljöanpassningar för att förbättra möjligheten för nedströmsspassage.

Figur 1. Anefors kraftverk.

Kulturmiljöbeskrivning

Anefors kraftverk härrör i sin nuvarande gestaltning från en totalrenovering utförd på 1980-talet. Anläggningen består av en före detta kvarn, en tillbyggd vattenkraftstation och en damm. I direkt anslutning till kvarnen ligger en senare uppförd tillbyggnad som rymmer en större fordonsverkstad. Vattnet tas från Hagån, vilken rinner vid sidan av kraftverksdammen. Verket drivs med en francisturbin. Generatoren är av nyare slag men den gamla från Asea finns bevarad i kraftstationen. Den tidigare kvarnbyggnaden intill är sedan länge tömd på sitt kvarnmaskineri. Båda byggnaderna vilar på en gjuten betonggrund och är utvändigt klädda med rödmålad plåt. Kvarnbyggnaden uppfördes efter att den äldre kvarnen brann år 1962 och drevs fram till början av 1970-talet. Vattenkraftverk fanns på platsen redan innan branden.

Anefors kvarn har gamla anor och sägs finnas omnämnd som kronokvarn i en handling från 1729. Kvarnen hade då övergått i kronans ägo 20 år tidigare. Två byggnader finns markerade i åkanterna på enskifteskartan år 1809.¹ Den ena är belägen uppströms dåvarande bro och vägsträckning och den andra nedströms därom. Med all sannolikhet har dessa nyttjat vattnets kraft för någon slags verksamhet, möjligen för kvarn- och/eller sågrörelse. På generalstabskartan från 1844² syns en kvarnmarkering strax uppströms dåvarande vägsträckning.

¹ Lantmäterimyndigheternas arkiv, akt 14-STA-57

² Rikets allmänna kartverks arkiv, akt Uddevalla J243-43-1

Enligt Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister har det funnits ett flatmarksgravfält³ i det bebyggda området strax öster om kvarnen. I samband med vägomläggning 1914 iakttogs krukor och brända ben. Vid en förundersökning 1988 framkom spridda fragment av sot, träkol och tre härdrester.

Figur 2. Utsnitt ur enskifteskartan över Yttre Hjälmviks by 1809 med två byggnader markerade i åkanterna.

Kulturhistoriskt värdering

Visst kulturhistoriskt värde

Anefors kraftverk har endast ett visst kulturhistoriskt värde med blygsamma anläggningar och med en undanskymd placering. Kvarnen låg tidigare i direkt anslutning till den äldre vägsträckningen av väg 178 varvid det troligen inte finns några betydelsefulla kulturhistoriska lämningar på nuvarande kraftverks plats.

Behov av ytterligare utredningar

Fiskfauna och vandringsmöjligheter: Inga ytterligare utredningar behövs.

Kulturmiljö: Kunskapen vad det gäller kulturmiljö är tämligen god. Beroende på vilka åtgärder som ska utföras kan ett samråd med kulturmiljöenheten ändå behövas.

En rapport över en byggnadsinventering av Anefors kraftverk som utfördes av kulturmiljöenheten sommaren 2021 håller på att färdigställas och kommer att publiceras under hösten/vintern 2021.

³ [L1968:8204](#)

Anläggning i Jörlandaån

Jordals kraftstation med regleringsdammar

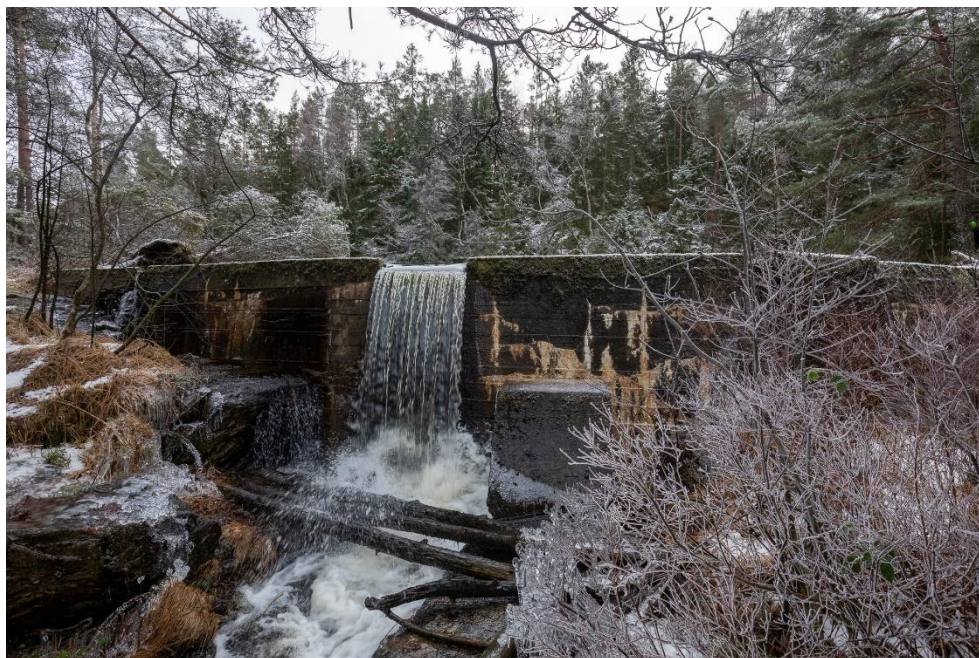
Tillstånd för verksamheten

Det finns totalt 5 vattendomar för vattenkraftverket och dess tillhörande anläggningar med stöd i äldre vattenlagen.

Fiskfauna och vandringshinder

Det förekommer ål och öring samt signalkräfta i biflödet nedströms Jordal. I Jörlandaåns huvudfåra är även lax, elritsa och nejonöga påträffade. Det första definitiva hindret i biflödet vid Jordal är ett brant fall som ligger knappt 300 meter uppströms Jörlandaåns huvudfåra. Strax uppströms Jordal finns ytterligare ett fall. Hindren bedöms utgöra definitiva vandringshinder för alla fiskarter utom ål.

Längre uppströms vid Stora Holmevattnets utlopp finns en cirka 2 meter hög damm som utgör definitivt hinder för alla fiskarter. Ål kan möjligen passera i viss omfattning. Detta styrks av att det fanns tecken på ål vid nätprovfiske i sjön.

Figur 3. Damm vid Stora Holmevattnet

Kulturmiljöbeskrivning

Jordals kraftstation är belägen intill tidigare Jordals kvarn och såg, vid foten av ett berg. Kraftstationsbyggnaden vilar på en gjuten betonggrund och är uppförd i murad betonghålstén som på insidan har putsats slät. Mot nordväst har hela hörnet på byggnaden tagits ner, eventuellt för att plocka ut skrymmande utrustning. Huvuddelen av kraftstationens utrustning finns dock kvar såsom kontrollpanel, generator och regulator. När kraftverket anlades eller lades ned är okänt.

Av en juridisk prövning av dammarnas lagenlighet i början av 1940-talet framgår att det vid denna tid fanns äldre fungerande dammar vid Stora Holmevatten, Kråkevatten och Ålevatten. Regleringen skedde vid denna tid för både kvarn och kraftstation. Dammarna, vilka bedömdes ha funnits här sedan ”urminnes tider”, var huvudsakligen konstruerade av sten och uppströms tätade med antingen jord eller olika träkonstruktioner. Dammöppningarna var små, mindre än en halvmeter bred. Vid tiden diskuterades även möjligheten att anlägga en damm vid Småvatten där det skulle ha funnits en damm tidigare i sjöns utlopp.

Den kvarvarande dammen vid Stora Holmevatten är senare renoverad och är utförd i betong. Dammen är försedd med en mindre överfallsöppning. En bit nedanför Hållsdammen finns en enkel överfalldamm (skibord) gjuten i betong.

Det finns uppgifter som visar att vattnets kraft flitigt nyttjats under en mycket lång tidsperiod. Mellan kraftstationen och den uppströms liggande Hållsdammen är ett småindustriområde, bestående av flera lämningar efter vattendrivna verksamheter, registrerat i Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister.⁴ Enligt beskrivningen ska det här ha funnits minst sju kvarnar och en såg från 1700-talet och framåt, men uppgifter finns om en kvarn redan 1388. Enligt en karta från år 1720⁵ är sex kvarnar markerade och på laga skifteskartan från år 1864⁶ syns fem kvarnar samt en dammvall vid Hållsdammen. Området kan komma att bedömas som en fornlämning med skydd utifrån 2 kap. 1 § kulturmiljölagen.⁷ Tillstånd enligt kulturmiljölagen kan då behövas för åtgärder som skulle kunna skada fornlämningen.

Inga uppgifter om anläggningar vid övriga regleringsdammar har påträffats på historiska lantmäterikartor.

⁴ [L1969:5135](#)

⁵ Lantmäterimyndigheternas arkiv, akt 14-JÖR-13

⁶ Lantmäteristyrelsens arkiv, akt 14-JÖR-147

⁷ [SFS 1988:950](#)

Figur 4. Utsnitt ur laga skifteskartan över Västra Jordal 1864.

Kulturhistorisk värdering

Kraftverket har ett kulturhistoriskt värde medan lämningarna inom det registrerade småindustriområdet L1969:5135 har ett högt kulturhistoriskt värde. Lämningarna utmed vattendraget visar på ett mycket långt nyttjande av vattnet som kraftkälla och har därmed ett stort upplevelse- och kunskapsvärde. Kraftverket har ett kulturhistoriskt värde då det markerar det sista steget i en utveckling som sträcker sig många hundra år tillbaka i tiden. Förhållandet mellan lämningarna och uppströms liggande dammar är också intressant ur historisk synvinkel.

Behov av ytterligare utredningar

Fiskfauna och vandringsmöjligheter: Inga ytterligare utredningar behövs.

Kulturmiljö: Kunskapen vad det gäller kulturmiljö är någorlunda god. Det skulle möjligen behöva göras en fältinventering av kvarvarande kulturhistoriska lämningar för att fastställa områdets antikvariska status och omfattning av kvarvarande strukturer vid vattendraget. Ett samråd med Länsstyrelsens kulturmiljöenhet behövs inför åtgärder.

En rapport över en byggnadsinventering av Jordals kraftverk som utfördes av kulturmiljöenheten sommaren 2021 håller på att färdigställas och kommer att publiceras under hösten/vintern 2021.